

RUS DİLİNDE SÖZCÜK İÇİ KARŞIT ANLAMLILIK (ENANTİOSEMİYA)

Yrd. Doç. Dr. Murat ULUOĞLU
Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü
muratuluoglu@hotmail.com

Özet

Dilde *enantiosemiya* olarak adlandırılan karmaşık ve ilginç bir durum vardır. Karşit anlamların tek bir sözcük içindeki bileşimini ifade eden bu durum sözcüğün hem anlam hem de biçim özelliklerini kapsamaktadır. Böylece karşit anlamlılık, çok anlamlılık ve eş sesliliğin söz konusu olduğu karmaşık bir yapı ortaya çıkmaktadır. *Enantiosemiya*, her ne kadar adı geçen sözcüksel–anlamsal kategorilerle ilişkilendirilse de kavramsal temellerinin tam anlamıyla belirlenebilmesi için bağımsız bir kategori içinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Günümüzde *enantiosemiya* olgusu birçok yönden tartışmalı bir konudur. *Enantiosemiya*, ortaya çıkış nedenlerinin yanı sıra oluşum yöntemleriyle de ilginç bir dil olgusudur. Sözcüğün kendi içinde karşit anlam yüklenmesi, dilin sınırsız üretme gücünün güzel bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çok anlamlılık, eş seslilik, karşit anlamlılık, sözcük içi karşit anlamlılık.

ENANTIOSEMY IN RUSSIAN LANGUAGE

Abstract

There is a complex and peculiar situation in language called *enantiosemy* (*antiphrasis*). This situation, which signified the union of opposite meaning in a single word, covers the qualities of both meaning and structure. Therefore appears a complex structure of antonymy, polysemy and synonymy. Although *enantiosemy* can be related to the above named categories, it has to be evaluated in an independent category in order to be truly identified in its conceptual bases. Today the concept of *enantiosemy* is a debatable issue beside its reasons of emergence, it is itself an interesting linguistic phenomenon. The words having antonyms with in itself appears in front of us as a noteworthy example of the infinite productivity of the language.

Key Words: Entonymy, enantiosemy, polysemy, synonymy.

GİRİŞ

Sözcükler gerek kendi içlerinde gerekse başka sözcüklerle birlikte ele alındığında anlamsal ve biçimsel açıdan çok değişik özellikler gösterebilirler. Çok anlamlılık, karşıt anlamlılık, eş seslilik, eş anlamlılık, eş köklülük bunlardan bazılarıdır. Bilindiği gibi bu konular üzerinde uzun yıllardır çalışılmaktadır ve bilim adamlarınca genel bir görüş birliği sağlanmıştır. Adı geçen sözcüksel–anlamsal ilişkiler çerçevesinde oldukça ilginç başka bir olgu karşımıza çıkmaktadır. Rusça’da *enantiosemiya* ya da *antifrazis* (İng.: *enantiosemy*, *antiphrasis*) (Ahmanova, 1969: 49, 526) terimleriyle adlandırılan, Türkçe’ye ise *sözcük içi karşıt anlamlılık*¹ biçiminde aktarabileceğimiz bu durum genel olarak karşıt anlamların tek bir sözcük içindeki bileşimini ifade etmektedir. Örn.: *bestseniy* ‘kıymetli, paha biçilemeyen’, ‘kıymetsiz, değersiz’; *navemoye* ‘elbette, şüphesiz’, ‘belki, olabilir’; *odol’jit* ‘ödünç vermek’, ‘ödünç almak’; *prosluşat* ‘dinlemek, işitmek’, ‘işitmemek’; *prosmotret* ‘gözden geçirmek, ‘gözden kaçırmak’; *zadut* ‘yakmak’, ‘söndürmek’ vs. (krş.: Türk. avlanmak ‘av yapmak’, ‘av olarak yakalanmak’; herhâlde ‘büyük bir ihtimale’, ‘belki’ vs)².

Sözcük içi karşıt anlamlılık dilbilimcilerin dikkatini çok eskiden beri çeken ilginç bir durumdur. Bu olgunun dilbilimsel tanımlaması ilk kez 19. yy.’ın sonlarında V. Şçerltz tarafından yapılmıştır. L. A. Novikov bu durumu, karşıt anlamlı sözcüklerin bilinen iki yapısal türünün (aynı türden karşıt anlamlı sözcükler; değişik türden karşıt anlamlı sözcükler) yanında üçüncü bir karşıt anlamlılık türü olarak değerlendirmiştir (Rahmattullayeva, 2004: 60). Rus dilbiliminde sıklıkla kullanılan *vnutrislovnaya antonimiya* ‘sözcük içi karşıt anlamlılık’ terimi Novikov’un bu çalışmasıyla ilişkilendirilmektedir (Markova, 2010: 631; Bunčić, 2004: 1). Son yıllardaki çalışmalarda ise *enantiosemiya*’nın biçim (tek düzeyli) ve içerik (karşıtlık ifade eden çift düzeyli) yönünden çok anlamlılıkla karşıt anlamlılık arasında bir durum olduğu kabul edilmektedir (Litvinova, 2012: 87).

Fakat sözcük içi karşıt anlamlılığın hangi kapsamda değerlendirilmesi gerektiği konusunda görüş birliği sağlanamamıştır. Bu konuda yapılan çalışmalarda üç temel görüş öne çıkmaktadır: Bazı dilbilimciler bu durumu sözcük içi karşıt anlamlılık, bazıları ise eşsesliliğin özel bir türü olarak kabul ederler. Bir

¹ Rusça *enantiosemiya* (энантиосемия) (<Alm. *enantiosemie* < Yun. *en* ‘iç’ + *antios* ‘karşıt’ + *sema* ‘anlam birimcik’) terimi Türkçe’ye harfi olarak “anlambirimcik içi karşıtlık” biçiminde çevrilebilir. Fakat söz konusu durumu sözcüksel anlambilim (leksişçeskaya semantika) düzeyinde ifade etmek için Rusça’dan aktardığımız *sözcük içi karşıt anlamlılık* (*vnutrislovnaya antonimiya*) teriminin daha uygun olacağını düşünüyoruz. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında da belirtileceği üzere bu terim kuramsal açıdan bakıldığında *enantiosemiya* olarak adlandırılan dil olgusuyla ilgili üç temel bakış açısından sadece birini ifade etmektedir. Biz de konuyla ilgili yaklaşımlar içinde en tutarlısı olduğunu düşündüğümüz bu terimi kullanacağız.

² Karşılaştırma amacıyla verilen Türkçe örnekler için bkz.: TDK Güncel Türkçe Sözlük (web sürümü); Püsküllüoğlu A., (2012) Türkçe Sözlük, Arkadaş Yayınevi, Ankara.

diğer görüşe göre ise çok anlamlılığın özel bir durumudur (Litvinova, 2012: 87). Sözcük içi karşıt anlamlılık, eşseslilik, karşıt anlamlılık ve çok anlamlılıkla birçok ortak özelliğe sahiptir. Bu yüzden genel çizgileriyle, adı geçen sözcüksel–anlamsal kategoriler içerisinde değerlendirilmektedir.

Litvinova tüm benzerliklerine rağmen hiçbir sözcüksel–anlamsal kategorinin sözcük içi karşıt anlamlılığın bütün özelliklerini kapsamadığını, bu yüzden de bu sıra dışı olgunun bağımsız olarak ele alınması gerektiğini belirtir. Litvinova bu görüşünü sözcüğün ikili yapı³ özelliğiyle gerekçelendirir. Diğer bir deyişle, sözcük içi karşıt anlamlılık, ikili yapı özelliğine sahip olduğu için ayrı bir kategoride değerlendirilmelidir (Litvinova, 2012: 87).

Yukarıda da belirtildiği üzere, Rusça’da söz konusu durumu adlandırmak için ikili bir terminoloji (*enantiosemiya*, *antifrazis*) kullanılmaktadır. Her iki terim de genel bir dil olgusunu adlandırmaktadır. Fakat bu kapsamdaki dil birimlerini adlandırmak için bilim adamlarınca kabul edilmiş özel bir terim bulunmamaktadır. Terminolojideki bu belirsizlik sözcük içi karşıt anlamlılıkla ilgili bir diğer tartışmalı durumdur. B. T. Ganeyev bu olguyu sözcük düzeyine indirerek *enantionim*⁴ (*en* ‘içinde’, *anti* ‘karşıt’, *onim* ‘ad’) terimini önermektedir (krş.: Rus. *antonim*, *omonim*, *sinonim*) (Ganeyev, 2003:9).

İletişim anında bir sözcüğün karşıt anlamlarından hangisinin kullanıldığı, başka sözcüklerle olan birleşimiyle veya tümce içindeki kullanımıyla belirlenir. (Ganeyev, 2003:9; Litvinova, 2012: 87; Bunčić, 2004: 3). Diğer bir deyişle, söz konusu anlamlar ancak kontekst içinde gerçekleşir. Bu durum iki düzlemde meydana gelir: “İlk olarak sözcüğün değişik anlamları sadece belirli durumda kullanılır, böylece dinleyen (veya okuyan) bu durumda kullanılmayacak anlamı dışarıda tutar. İkinci olarak da dildeki artıklamadan [Rus. *izbitočnost*, İng. *redundancy* – M. U.] dolayı her şey [her kavram – M. U.] birkaç kez söylenir, böylece alıcı tamamen belirsiz sözcükleri bile hatırlar” (Bunčić, 2004: 3). Alıcı, iletişim esnasında sözcüğün hangi anlamının kullanıldığını herhangi bir güçlük yaşamadan algılar. Bu en uç örnekler için de geçerlidir. Dilin doğası iletişimin olağan biçimde sürdürülmesini sağlar.

Dil kendi olanakları içinde sözcük içi karşıt anlamlılığın yaratabileceği her türlü algılamaya güçlüğünü ortadan kaldırmaktadır. Çünkü bu türden sözcükler neredeyse her zaman konuşma durumunda veya metin içinde nötrleşir (Şanskiy, 1964: 43’ten aktaran Bunčić, 2004: 2). “(...) gönderici ve alıcının kullanılan koda aynı derecede egemen olduğu durumlarda [iki tarafın da aynı ana dile sahip

³ İkili yapı (Rus. *binamaya struktura*, İng. *binary structure*), sözcüğün biçim ve içerik düzeyini ifade etmektedir. Sözcüğün ikili yapısı karşıt anlamlılıkta yazılışın farklı, anlamın karşıt; eşseslilikte yazılışın özdeş, anlamın farklı olması örneğiyle açıklanabilir. Bu durum sözcük içi karşıt anlamlılıkta yazılışın özdeş, anlamın karşıt olmasıdır (Litvinova, 2012: 87).

⁴ Ganeyev, İngilizce’de bu anlamda kullanılan *auto-antonyms* ve *opponyms* terimleri olduğunu ancak bunların yaygınlık kazanmadığının altını çizmektedir (Ganeyev, 2003:9).

olması – M. U.] konuşan (özellikle de yazan) içgüdüsel olarak yanlış yorumlanmaya yol açacak sözlerden kaçınır” (Bunčić, 2004: 3).

Sözcük içi karşıt anlamlılığın ortaya çıkış nedenleriyle ilgili çok değişik görüşler vardır. Bu konudaki yorumların büyük bir kısmı Şertsl’in “dil ne kadar eskiyse ve halk ne kadar ilkelse bu duruma o kadar sık rastlanır” (Şertsl’, 1973: 259’den aktaran Bunčić, 2004: 1) savına dayanmaktadır. Sözcük içi karşıt anlamlılığı dilin çağdaş durumuyla açıklamanın güçlüğü dilbilimcileri bu konuda tarihsel araştırmalar yapmaya yöneltmiştir. Novikov’un bu konudaki yorumu dikkat çekicidir: “Günümüzde hâlâ bunun, çağdaş dillerde olmaması gereken, dilin şaşırtıcı bir eksikliği olduğu kabul edilir. Bu olgu çağdaş dilde verimli değildir ve esasında eski köklerin anlamlarının kendine özgü kalıntıları durumundadır” (Novikov, 1973: 192’den aktaran (Litvinova, 2012: 87). Bu yaklaşım, dilde çok eskiden beri var olan örneklerin anlamsal kökenlerinin tarihsel planda belirlenmesiyle paralel olarak gelişmiştir. Bu sözcüklerin karşıt anlam özellikleri, söz konusu dili konuşan insanların en ilkel düşünce biçimlerini yansıtmaları açısından önemlidir. Fakat günümüzde sözcük içi karşıt anlamlılığın hiçbir zaman yok olmadığı, tersine sürekli yeni örneklerinin ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Rusça’da gençler arasında kullanılan *abzats* ‘beğenilmeyen bir şey hakkında’, ‘beğenilen, bir şey hakkında’; *prikolot’sya* ‘alay etmek’, ‘hoşlanmak’ sözcükleri bu durumun son yıllarda oluşan yeni örneklerindedir (Bunčić, 2004: 2). (Krs.: *Vot svoloç’, malo togo čto dva stavit, eşço i prikoletsya nad taboy* ‘Bak serseri, iki vermekle kalmaz, dahası seninle alay eder’; *Ya k etoy gerle prikololsya* ‘Ben bu kızdan hoşlandım’. Nikitina, 1998: 353’ten aktaran Bunčić, 2004: 2). Bu örnekler, sözcük içi karşıt anlamlılığın çağdaş dilde etkinliğini devam ettiren bir durum olduğunu göstermektedir. Bu güncel örneklerin jargonda görülmesi her ne kadar Şertsl’in, “ilkellik” savını desteklese de, finans terimi olarak kullanılan *odoljit’* ‘borç vermek’, ‘borç almak’ sözcüğü, bilimsel alanda da yeni örneklerin oluştuğunun açık kanıtıdır (Bunčić, 2004: 2). Litvinova da sözcük içi karşıt anlamlılığın dilde etkin bir biçimde gelişmekte olduğunu ileri sürer:

“Konuşmanın her anında, bildirimde bulunan, dağılımındaki bilişsel modeli somut bir içerikle doldurur ve her seferinde, aslında sözcüğün somut anlamını yaratır. Bu kullanım alışılmış biçimde sabitlenmiş olanla [anlamla – M. U.] denk olabilir, ama biz konuşma eylemindeki bilişsel gayreti yerine getirerek yeni sözcüksel veya dilbilgisel dolguyla anlamı yeniden oluşturabiliriz. Demek oluyor ki, biz sadece dilin taşıyıcısı değil onun yaratıcısıyızdır (...) Benzer kavramsallaştırmada [bir kavram ya da düşünce oluşmasında – M. U.] sözcük içi karşıt anlamlılık mekanizması gelişebilir ve her türlü karşıtlık gerçekleşebilir. Bu durumda somut konuşma eyleminin katılımcıları için sözcükbirimin sözlüklerde yer alan anlamı geçerli olmaz. İşte bu yüzden sözcük içi karşıt anlamlılık, işaretler sistemi olan dilin düzeni içinde mantıklı ve tutarlı bir olaydır. Bu dilsel işaret sisteminin asimetric düalizminin sonucudur ve dilin sınırlı kaynaklarıyla sınırsız

somut deneyimler arasındaki orantısızlıktan kaynaklanmaktadır” (Litvinova, 2012: 87).

Bu bakış açısına göre, sözcüğün yeni anlam (karşıt anlam) kazanması, iletişimin gereksinimleri doğrultusunda ve dilin doğasına uygun olarak gerçekleşen bir olaydır. Litvinova'nın bu yaklaşımı Novikov'un yukarıda aktarılmış olan görüşlerini (“çağdaş dillerde olmaması gereken (...) dilin şaşırtıcı bir eksikliği (...) eski köklerin anlamlarının kendine özgü kalıntıları”) geçersiz kılmaktadır. Böylece dil, konuşma sırasında karşıt anlam içeren sözcüklerin ortaya çıkması konusunda neredeyse sınırsız bir olanağa sahiptir (Litvinova, 2012: 87). Buradan da anlaşılacağı üzere, sözcük içi karşıt anlamlılık, dilin iletişim ve bilgi aktarma işlevine uygun olarak gelişen, dilin öz olanakları ve gereksinimleri çerçevesinde her zaman üretkenliğini koruyan bir durumdur.

Şertsil' ve Novikov'un yukarıda bahsedilen, sözcük içi karşıt anlamlılığın günümüzde üretken bir durum olmamasıyla ilgili yorumları iki temele dayanmaktadır. Bunlardan ilki bu kapsamdaki sözcüklerin çağdaş dilde çok fazla bulunmaması⁵ gerçeğidir. İkincisi ise iletişimi sıradan eş sesliliğe göre daha fazla güçleştirdiği için sözcük içi karşıt anlamlılığın dil tarafından sınırlandırılmasıdır. Fakat sanılanın aksine bu sınırlandırma çok anlamlılıktaki kadar belirgin değildir (Bunčić, 2004: 1). Bu durumda sözcük içi karşıt anlamlılığın biçim ve içerik açısından eş seslilik ve çok anlamlılıkla iç içe geçmiş yapısı onun eş anlamlılık yerine çok anlamlılık kapsamında sınırlandırılmış olabileceği düşüncesini doğurmaktadır.

Sözcük içi karşıt anlamlılığın ilkel örnekleri, ortaya çıkış nedenleri ve bunların tarihsel süreç içinde yol açtıkları dilsel değişiklikler çeşitli yönleriyle aydınlatılmaya çalışılmıştır. Dilbilimciler bir sözcüğün birbiriyle tamamen karşıt anlamları nasıl yüklendiğini ilkel örnekler temelinde açıklamaya çalışmışlardır. Tarihsel bakış açısına göre, eski insanların dünya hakkındaki genelleştirici izlenimlerinin, sözcük içi karşıt anlamlılığın en önemli etkenlerinden birisi olduğu kabul edilmektedir (Markova, 2010: 631). Alman araştırmacı Carl Abel, *Über den Gegensinn der Urworte* ‘Eski Sözcüklerin Karşıt Anlamı Üzerine’ (1884) adlı çalışmasında⁶ Eski Mısır dilinden verdiği örneklerle bir sözcüğün kendi içindeki karşıtlığın temellerini göstermeye çalışmıştır. Abel'e göre Mısır dilinde kendi içinde karşıt anlam içeren çok sayıda sözcük vardır. Fakat bunlar düşünsel veya dilsel gelişmemişlikle açıklanamaz. Bu durum, kavramın insan algısında karşılaştırma sonucunda belirmesinden kaynaklanır. Her zaman aydınlık olsaydı aydınlık ve karanlık ayrımı olmazdı ve aydınlığı ifade eden bir kavram da olmazdı (ya da tam

⁵ Sözlüklerden derlenen verilere göre, Rus dilinde kendi içinde karşıt anlam içeren 300–400 arasında sözcük olduğu belirtilmektedir. (Kravtsova'dan aktaran Litvinova, 2012: 87).

⁶ Ünlü dilbilimci E. Benvenist, Carl Abel'in sözcük içi karşıt anlamlılığın tarihsel gelişimiyle ilgili düşüncelerinin bir kısmını çeşitli tutarsızlıklar içerdiği gerekçesiyle eleştirmiştir (Ganeyev, 2003: 10). Fakat Abel'in, konuyla ilgili çağdaş yaklaşımlarla örtüştüğünü düşündüğümüzden bazı düşüncelerine yer vermeyi uygun gördük.

tersi). Örneğin, Eski Mısır dilinde hem ‘güçlü’ hem de ‘zayıf’ kavramlarını bir araya getiren *ken* sözcüğü herhangi bir kesin adlandırma yapmadan sadece bu kavramların arasındaki ilişkiyi belirtmektedir. Buna göre güçlü, benzerinden daha güçlü olandır. Dolayısıyla güçlüyle daha az güçlü olan aynı sözcükle adlandırılmıştır. Güç ve zayıflık konuşma anında jestlerle, yazıda ise hiyeroglif yazının özellikleriyle ifade edilmiştir. Kesin karşıtlık (güçlü X zayıf) kıyaslama sonucunda zamanla oluşmuştur. Gelişen karşıtlık beraberinde *ken* sözcüğünün değişkeleşmesini de getirmiştir (*çne* ‘güçlü’, *çnau* ‘zayıf’) (Abel 1884’ten aktaran, Ganeyev, 2003: 9-10).

Abel’in görüşüne paralel bir çözümlemeyi Markova, Rus dilinden örnekler vererek yapar. Burada da ilk anlamın genelleştirici özelliği temelindeki karşıtlık açıklanmaktadır: Çağdaş Rusça’daki *naçalo* ‘başlangıç’, *konets* ‘son’ sözcükleri aynı Hint-Avrupa kökünden (**ken-*’den ‘sınır’) türemişlerdir. Diğer bir deyişle, Çağdaş Rusça’daki ‘başlangıç’ ve ‘son’ kavramı Hint- Avrupa kökünde tek bir genelleştirici sözcükle adlandırılıyordu. İlk baştaki bütünsel kavramın genelleştirici içeriği sonraki karşıt anlamlılığın ortaya çıkışına olanak sağlamıştır. Ortak köken, Çağdaş Rusça’daki *naçalo* ve *konets* sözcüklerinin büyük olasılıkla *konets-naçalo* ya da *kontsi* gibi bölünmemiş tek bir kavramdan geldiklerini göstermektedir. Eski Slavca **jed-* kökünün hem ‘yiyecek’ hem de ‘zehir’ anlamında kullanılması da buna örnek olarak verilebilir. Bu kök Çağdaş Rusça’da *yeda* ‘yiyecek’ ve *yad* ‘zehir’ sözcüklerinde varlığını sürdürmektedir (Markova, 2010: 631) (krş.: Türk. şifa > şifa bulmak ‘iyi olmak, onmak’, şifayı bulmak ‘hastalanmak veya hastalığı artmak’).

Sözcük içi karşıt anlamlılığın hangi yollarla oluştuğunu belirlemek, tek bir kavramdan karşıt anlamların nasıl doğduğunu saptamak dilbilimciler için her zaman konunun odak noktası olmuştur. Tarihsel köken araştırmaları sayesinde bu sözcüklerin bir kısmı aydınlatılmıştır. Markova, Çağdaş Rus dilinde bu özelliğe sahip çeşitli örnekleri inceleyerek sözcük içi karşıt anlamlılığın nasıl bir oluşum ve gelişim sürecine sahip olduğunu göstermeye çalışmıştır. Bu değerlendirmeler anlamın karşıtlığa varan değişiminin ilginç yönlerini ortaya koymaktadır:

Örneğin *doşlıy* sıfatı, *doyti* ‘varmak, ulaşmak’ (bir şeye, herhangi bir sınıra doğru olumlu veya olumsuz yönde) eyleminden türeyen olumlu bir içerikle ‘her şeyi anlayabilen, akıllı’ anlamına gelir. Bununla birlikte ağızlarda olumsuz çağrışım içeren ‘bitkin, zayıf’ anlamına da sahiptir. Karşıt anlamın gelişimi *doyti* eyleminin ‘bir sınıra varmak’ anlamıyla ilişkilidir. Fakat buradaki sınır sağlıklı olmama ve zayıflıktır. Dolayısıyla olumsuz yönde bir hareket söz konusudur. İki değişik yöndeki eylem anlamın da iki karşıt yönde gelişmesini sağlamıştır.

İnsanın duygusal durumunu ifade eden, şaşırma ve etkilenme içeren sözcükler de iki karşıt anlam geliştirebilirler. *Ujasniy* sıfatı ‘çok kötü’ anlamının yanı sıra zarf biçiminde (*ujasno*) olumlu bir içerik yüklenmiştir (krş.: *on ujasno krasiviy* ‘o korkunç yakışıklı’). (Krş.: Türk. korkunç < “korkunç bir karanlık vardı”, “Ozanın korkunç güzellik dediği bu olmalıydı”).

Herhangi bir özelliğin üst derecesini adlandırmak için kullanılan sözcük, bu işlevini iki yönde de gerçekleştirebilir. Örneğin *jguçiy* ‘yakıcı’ sıfatı hem sıcak hem de soğuk için kullanılabilir. Buradaki karşıtılık, etkinin sertliği ve acı vermesi temelinde oluşmuştur.

Nesnenin değişik özelliklerine göre karşıt anlam gelişmesi genellikle anlam kötüleşmesiyle açıklanır. Örneğin *blagoy* ‘iyi, güzel, faydalı’ sıfatı *kriçat’ blagim matom* ‘bar bar bağırmak’ ifadesinde olduğu gibi ‘kötü, fena’ anlamlarına da gelir.

Karşıtılık bir sürecin sonucu olarak da belirir. Örneğin *kopat’* ‘kazmak’ eyleminden türeyen *kopets* sözcüğü Rusça’nın ağızlarında ‘yükseklik’ ve ‘derinlik’ anlamlarına gelmektedir. Söz konusu karşıtılık, kazma eylemi sonucunda çıkarılan toprağın yığın oluşturması, bu toprağın çıkarıldığı yerde ise çukurun meydana gelmesiyle gerçekteşmiştir.

Sürecin yanı sıra olayın kendisi de karşıt anlam oluşturabilecek karşıt sonuçlara sahip olabilir. *Pobeda* (<*posle bedi* ‘felaket sonrası’) sözcüğünün Çağdaş Rusça’da ‘zafer’, Eski Rusça’da ise ‘yenilgi’ anlamına gelmesi olayın iki yönlü içeriğinden kaynaklanmaktadır (krş.: *pobednaya golovuşka* ‘talihsiz başım’).

Kendi içinde karşıt anlam içeren eylemlerin oluşmasındaki en yaygın yollardan biri de öneklerdeki karşıtılıktır. Örneğin *prosmotret’* eylemi ‘gözden geçirmek’ ve ‘gözden kaçırmak’ anlamlarını **pro** – ön ekinin ‘uygulamanın tamliği’, ‘ihmal, dikkatsizlik’ anlamları sayesinde kazanmıştır. *Zadimit’* ‘tütmeye başlamak’, ‘dumanla kaplanmak’ eylemindeki karşıtılık ise **za** – ön ekinin ‘eylemin başlangıcı’, ‘eylemin son aşamaya kadar sürmesi’ anlamlarıyla sağlanmıştır (krş.: *otoyti* ‘iyileşmek’, ‘ölmek’) (Markova, 2010: 632-633).

Bu örnekler, her ne kadar sözcük içi karşıt anlamlılığın tüm oluşum yollarını kapsamasa da konuyla ilgili kuramsal temellerin belirlenmesi açışından dikkat çekicidir.

SONUÇ

Sözcük içi karşıt anlamlılık şaşırtıcı bir dil olgusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Karmaşık yapısı nedeniyle değişik kategoriler içinde incelenen sözcük içi karşıt anlamlılığın kuramsal temelleri henüz tam olarak belirlenmemiştir. Konuyla ilgili yapılan yorumların çoğu kendi içinde tutarlı gibi görünse de, özellikle tarihsel ve güncel yaklaşımlar arasındaki ayrılık dikkat çekmektedir. Yapılan yorumlardan da anlaşılacağı üzere, konunun diğer sözcüksel–anlamsal kategorilerden tamamen bağımsız biçimde ele alınması gerekmektedir. Söz konusu duruma özel kuramsal çerçevenin ancak bu yöntemle oluşturulabileceği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte dilde yeni ortaya çıkan örneklerin incelenmesi, sözcük içi karşıt anlamlılığın oluşum ve gelişim süreciyle ilgili daha somut verilere ulaşılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AHMANOVA O. S., (1969), Slovar' Lingvističeskih terminov, izd. 2-oe, stereotip. "Sov. Entsiklopediya", Moskva.
- BUNČIĆ D., (2004), "Enantiosemiya vnutriyazikovaya i mejyazikovaya kak problema kommunikatsii", *Slowa, Slowa, Slowa...* w komunikacji jezykowej II. Hg. Marcelina Grabska. Gdansk, 17.06.2014 tarihinde <http://www.daniel.buncic.de/enantio/> sitesinden alınmıştır.
- GANEYEV B. T., (2003), "Pervonaçal'naya enantiosemiya i diffuznost' v yazike", *Vestnik OGU 4*, s.9-14.
- Güncel Türkçe Sözlük, TDK (web sürümü).
- LITVINOVA Ye. A., (2012), "Emotsional'no – otsenočnaya enantiosemiya", *Filologičeskiye nauki. Voprosi teorii i praktiki*, No 2 (13), s. 86-89.
- MARKOVA Ye. M., (2010), "O priçinah i proyavleniyah enantioseмии v russkom yazıke v meıslavyanskom aspekte", *Vestnik Nijegorodskogo universiteta im. N. I. Lobaçevskogo*, No 4 (2) s. 631-635.
- PÜSKÜLLÜOĞLU A., (2012), Türkçe Sözlük, Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- RAHMATTULLAYEVA Z. T., (2004), "Yazıkoviye yavleniya, primıkayuşçie k antonimii, v sovremennom kırımşkotatarskom yazıke (konversiya, enantiosemiya)", *Kul'tura narodov Priçernomor'ya, Razdel 1. Problemi funktsionirovaniya yazıkovıh yedinits*, No: 54, s. 59-62.